El cant amb ximbomba a Alcúdia

Description

El cant amb ximbomba a Alcúdia

Els que em coneixeu, sabeu que per a mi Nadal és un tràmit per arribar a la vertadera festa de l'hivern: **Sant Antoni**. Amb la **ximbomba** per protagonista, aquesta festa representa un lligam tan fort amb la terra, amb les arrels, que pren una profunditat que trapana els sentits. En aquesta publicació farem un breu recorregut per la tradició cantadora d'Alcúdia en el context de les festes de Sant Antoni. Deixarem de banda les Beneïdes i la sortida de Sant Antoni i els Dimonis per parlar de la manera de **cantar amb ximbomba** a Alcúdia, dels **cantadors** més prominents en actiu, de l'**Escola de Cant amb Ximbomba** i de l'estat de salut de la festa.

Tancarem aquest article amb una **entrevista** a dos dels cantadors més rellevants que tenim: els germans **Catalina** i **Jaume Cerdà**, "**Blancos**", on parlen de com vivien la festa com eren nins i de quina era la dinàmica del cant amb ximbomba. Precisament m'agradaria encetar aquest escrit compartint una glosada escrita per Jaume "Blanco":

Ara s'atraca Nadal
i Sant Antoni també
prepararem ses ximbombes
i ses canyes que hem de mester.

Anirem recordant cançons
des nostros avantpassats
qui amb molta d'alegria
a noltros mos han guardat.

És un gust es cantar
cançons que mos ensenyaren

que es nostros padrins amb alegria
a tots mos varen cantar.

Recordant aquelles festes
que ells tant varen disfrutar
amb ximbombes i cançons
vetlades varen passar.

Ara tot ja s'ha perdut
costa es conservar-ho
s'afició ja s'ha perduda
i costa es recuperar-la.

M'agrada sentir cantar
una cançó ben cantada
devora un fogueró
o un vespre de vetlada
acompanyada de ximbombes
i sa gargamella afinada.

28 de novembre de 2015.

"Esperant Sant Antoni", glosat de Jaume Cerdà "Blanco". Publicat a ***Des del cor d'Alcúdia*** *. Ajuntament d'Alcúdia, 2018.*

La festa de Sant Antoni a Alcúdia als anys 1960: les Beneïdes. Fotos Antigues d'Alcúdia.

Alcúdia: un poble de tradició cantadora

Malgrat que avui el cant amb ximbomba a Alcúdia està pràcticament **ferit de mort**, per la manca de vida *de poble* que ens ha duit la vida moderna, la nostra ciutat ha tengut històricament una forta tradició cantadora i glosadora. Recordam a tall d'exemple alguns glosadors i cantadors ja desapareguts, com ara Miquel "Àguedo", Maria "Coriosa", Francisca "Maleca", Jaume "Margalidà", Tomeu "Panxota", Margalida "Rotes", Francisco "Torró", Toni "Rovet"…

A la seva ***Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la Isla de Mallorca***, el

musicòleg Antoni Noguera -considerat per alguns com *el primer folklorista de Mallorca*– ja recull que a finals del s. XIX el cant amb ximbomba és viu a Alcúdia:

Antoni Noguera Balaguer (Palma, 1860-1904)

> Entre las canciones populares mallorquínas, una de las más características es la conocida por la cansó de sa ximbomba. En La Puebla, Artá, Manacor, **Alcudia** y otros pueblos de la región N. E. de la isla se canta esta canción todos los años desde los primeros días de carnaval hasta el miércoles de ceniza. Reúnense los jóvenes en comparsas la víspera de San Antonio y recorrren las calles del pueblo en busca de las tradicionales fogatas que encienden los vecinos frente á los portales de sus casas, y al son de la zambomba cantan la mencionada canción, cuya letra varía al infinito […].
>
> ***Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la Isla de Mallorca**. Antonio Noguera. En el **Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana**, Novembre de 1893, Palma.*

En la mateixa línia, en la seva Missió de recerca de cançons i músiques populars per comanda de l' **Obra del Cançoner Popular de Catalunya** de l'estiu de 1924, Baltasar Samper recull aquesta tonada de cant amb ximbomba, cantada per l'alcudienca **Catalina Ques**, de 31 anys:

L’alcudienca Catalina Ques l’any 1924. Retrat que li féu Samper.

Durant el segle XX la tradició de celebrar Sant Antoni continuà més o manco viva, i se seguiren celebrant foguerons i cantades. A partir de la segona meitat de segle va prendre una part molt important dins la festa el ja desaparegut **Círculo Alcudiense**, fundat el 1909, que solia organitzar **festa i balls de màscares** de Sant Antoni fins als Darrers Dies a la seva seu a la Plaça de la Constitució. Segons publica l’historiador alcudienc Joan Joan Saurina a les IX Jornades d’Estudis Locals d’Alcúdia (2017), l’any **1949** el Círculo organitzà un **fogueró** -que probablement fos el primer de molts-. Com a curiositat, l’any 1959 l’asfaltat dels carrers d’Alcúdia complicà la celebració dels foguerons, la qual cosa donà encara més importància als actes del Círculo:

> DE ALCUDIA. La pavimentación asfáltica de las calles de la ciudad ha suprimido los **tradicionales «Fogarons de Sant Antoni»** . De todo el jolgorio y la tradición de siglos,

que da la nota simpática del **Círculo Alcudiense**. La cena de compañerismo para socios y familiares a base de «espinagadas» , longaniza y calamares. Que esta cena se haga tradicional y quede como recuerdo de lo que la pavimentación asfáltica y la moderna urbanización, que aplaudimos, ha suprimido.

***París-Baleares**, nº 57, de febrer de 1959.*

Un fogueró, petit i amb el tradicional *moneiot*, al Carrer del Verdet, al bell mig d'Alcúdia, anys 60. Darrere, començant per l'esquerra: Xisco Oliva, Jesús Salord, Antoni Bibiloni,

> Elionor Oliva i Dionís Rebassa. Primera fila: Biel Alomar, Joan Simonet Carretero, Tolo Rebassa i Andreu Cladera. Els instruments que sonen alguns dels infants són els regals dels reis. Fotos Antigues d'Alcúdia (Dora Riutort).

En aquest context temporal, Xavier Viver ens ofereix el següent retrat de la festa:

> El dia de la Revetla [de Sant Antoni] s'encenien **molts de foguerons**, a on es torraven els botifarrons i llonganisses amenitzats amb cançons populars que es cantaven al so de la ximbomba i eren **molt més que avui**. També una comitiva de joves ajudats de **guitarres i harmòniques** anaven de fogueró en fogueró animant la vetlada. Abans sortia de l'església el **sant**, els **dimonis** i la **porcelleta**, que juntament amb una **carrossa** muntada damunt el carro garbejador, plena de **jovenells**, cantaven les cançons típiques de la festa.
>
> El **primer fogueró** que se solia encendre era el de la plaça del Rector Ferragut, davant el portal dels homes de l'església, i una partida d'anys de les finestres de l'orgue mitjançant un cable s'amollava un **dimoni** fet amb un sac ple de palla i coets, que a un moment determinat baixava i quedava aturat damunt el fogueró, i quan s'encenia esclataven les **bombetes i coets** que portava.
>
> *Festa de Sant Antoni, 17 de gener. Xavier Viver. **Alcudia després de 1950**. Ajuntament d'Alcúdia, 2011.*

L'Escola de Cant amb Ximbomba d'Alcúdia

Amb l'entrada del nou mil·lenni, i malgat tot, la festa de Sant Antoni seguia envant. A finals dels 1980 s'havien estrenat els flamants **Dimonis d'Alcúdia** -en una altra ocasió en parlarem-, part important de la festa encara avui. Tanmateix, en aquell moment els cantadors que quedaven en actiu ja eren pocs, i per evitar la completa desaparició del cant amb ximbomba a Alcúdia l'any **2006** Toni Bibiloni amb el suport del Consistori impulsà la creació, a través de Sarau Alcudienc, de l'**Escola de Cant amb Ximbomba** d'Alcúdia. El projecte s'havia iniciat un pocs anys abans, com a tallers de cant organitzats per Toni Bibiloni a l'escola Porta des Moll, on exercia de mestre. Els cantadors *vells* que quedaven aleshores reberen de bon grat la creació d'aquesta escola, amb la qual varen participar amb molt de gust mostrant l'art del cant als infants i joves alcudiencs.

> Alumnes del CEIP Porta des Moll canten amb ximbomba l'any 2012. La majoria de gloses que canten són escrites *ad hoc* per Toni Bibiloni, com ara: "Sa campana fa din-dan / sa trompeta, tirurí. / Saps que he vist aquest matí? / Es programa d'en Shin-Chan".

Una figura cabdal fou la del mestre cantador **Venanci Sánchez "Llaneta"**, qui era assidu als foguerons que organitzava Sarau Alcudienc d'ençà de la seva existència i que ja havia participat en els primers tallers a la Porta des Moll. Mestre Venanci tenia molta mà esquerra amb els infants i va exercir de ***professor titular***, si així ho podem dir, durant els anys de més activitat de l'Escola. Per les seves mans hi passaren una bona partida de cantadors, joves que avui -tots- en guarden un record molt agradable.

Mestre Venanci amb una partida d'al·lots, els primers anys de l'Escola. Arxiu Sarau Alcudienc-Bibiloni.

Enregistrament dels alumnes de l'Escola de Cant amb Ximbomba que canten amb la tonada apresa de mestre Venanci i fent les tradicionals repeticions de dos versos. Publicat al disc "40 anys de Sarau".

Mestre Venanci enrevoltat dels alumnes de l'Escola, el dissabte de Sant Antoni al fogueró de Sarau Alcudienc a la Placeta de les Verdures, d'ara fa una quinzena d'anys. Arxiu Sarau Alcudienc-Bibiloni.

Un d'aquests joves és el músic i amic **Jaume Oliver**, que fa dos anys, en un Sant Antoni encara marcat per la pandèmia, va dedicar a Venanci la següent composició musical. En Jaume em va donar l'oportunitat de participar d'aquest modest homenatge, i em demanà si volia escriure una glosa per a la cançó. Amb els ulls clucs, tot d'una vaig sentir aquella cançó que cantava sovint mestre Venanci a la rotlada:

Jo me'n vaig enlaire, enlaire
com un colom malferit,
me diven en devertit
però jo no m'hi trob gaire.

Els records em feren sortir aquests versos:

Nit gelada de gener.
Foc que crema i purifica.
Rotlada que ens unifica.
Serena. Caliu roent.

S'esmola la gargamella.
Rup-a-rup de la ximbomba.
De l'ànima, la part més fonda,
surten els mots que els cors feren.

Sant Antoni, sou saó,
sou la saba i sou la rel
del poble que us és fidel
i us invoca amb la cançó.
I vós, mestre cantador:
Cantau! Que la vostra veu
ressona d'allà on sigueu,
i quan se'n va enlaire enlaire
s'escampa com una flaire
de la qual l'esperit beu.

Antoni Mateu Vera

"Rotlo rodó", homenatge de Jaume Oliver al cantador Venanci "Llaneta".

L'Escola de Cant amb Ximbomba va evitar la desaparició de la **manera de cantar** tan típica del nostre poble, que té alguns elements únics comparats amb els pobles veïnats amb tradició cantadora. Per exemple, les tonades -de mestre Venanci com dels altres cantadors alcudiencs- són marcadament diferents de les d'altres de cantadors de Pollença, Muro o Sa Pobla. També és característica l'estructura de les cançons i la dinàmica de les rotlades: per norma general, un cantador comença cantant els dos primers versos d'una quarteta i, tot seguit, un o més cantadors **repeteixen** aquests mateixos versos. Després, el que havia cantat primer acaba la glosa, i la resta, amb el mateix ordre, també l'acaben. De vegades, si el grup de cantadors és nombrós, una glosa es pot repetir quatre, cinc, sis o més vegades! El cantar alcudienc és reposat. També és important acabar la cançó, una vegada s'ha arribat al final de les repeticions, repetint el primer vers. Generalment només fa aquest "ripunt" que marca el final de la cançó el darrer cantador en la seqüència de repetició. Podem notar aquesta dinàmica de les ximbombades en els vídeos que segueixen més endavant.

Una sessió dels tallers de cant amb ximbomba l'hivern 2022-23.

En Tomeu, na Maria, na Marga i na Marga canten un parell de gloses amb ximbomba en l'acte del 40è aniversari de Sarau Alcudienc, el gener de 2020. D'infants foren alumnes de l'Escola de Cant amb Ximbomba, i aprengueren la tonada de mestre Venanci. En Tomeu també *juga* amb la tonada apresa d'en Biel Alenyà "Ferrerico".

Venanci Sánchez va morir l'any 2016, i Toni Bibiloni li va dedicar aquesta glosa:

Si d'en Venanci parlam
serà menester dir una cosa:
que res estimava tant
com l'enginy de fer una glosa.

Cantador apassionat,
garlejar com tu no en sabrem,
mestre del tot entregat
així te recordarem.

Sempre seràs referent
de la tonada alcudienca,
veu genial, sempre vitenca,
que engalanava el moment.

Quan Sant Antoni venia
el teu cor s'accelarava

i de ben lluny s'escoltava
la teva veu que resplendia.

Sant Antoni procurau
del cel amagar les ximbombes
que en en arribar-hi en Venanci
s'armarà bulla a les totes.

Ai, amic! Ai gran company!
Des d'ara ja t'enyoram;
Sant Antoni sense tu
ja no serà festa gran.

Antoni Bibiloni Riera, abril de 2016.

La dinamització dels foguerons i les ximbombades

El fogueró de Sarau Alcudienc, tradicionalment celebrat a la Placeta de les Verdures. Arxiu Sarau Alcudienc-Bibiloni.

L'important paper que exercí **Sarau Alcudienc** en la conservació del **cant amb ximbomba** tengué dues vessants. Una, ja ho hem dit, fou la creació de l'**Escola** esmentada. La segona, tan important com la primera, fou l'organització i foment d'un **fogueró** el dissabte de Sant Antoni on, a més de **ball de bot**, s'hi garantia una **ximbombada** amb la participació dels **cantadors *vells*** però oberta a tothom, inclosos els cantadors novells, propiciant una ocasió on el cant amb ximbomba era viu en tot el seu esplendor: *com un temps*. Hem de reconèixer la feina d'altres associacions i partits polítics que, alguns anys i encara avui, també han organitzat i organitzen foguerons convidant la gent a cantar i ballar; ara bé, aquests mai no són el dia la festa, dia 16.

Un moment del ball al fogueró de Sarau Alcudienc a la Placeta de les Verdures, 16 de gener de 2011.

Fou en una d'aquestes ocasions, la revetla de Sant Antoni de l'any 2010, que em vaig enamorar del cant i de la ximbomba. Jo era un al·lotó de 12 anys, ballador incipient, i sense previ avís vaig

presenciar la següent escena, que em va colpir els sentits. Tres **cantadors**, asseguts en les **cadires plegadisses** que en Toni Bibiloni duia de la seva portassa, cadascun davant un micròfon, començaren a sonar la ximbomba. Aquell **rup-a-rup** ja em va encativar, però el cop final arribaria tan bon punt la primera cantadora badà la boca. Era **Catalina "Blanca"** qui, amb la seva tonada i potentíssima veu donava el sus a la vetlada:

> "Bon vespre que ja heu sopat?
>
> De sobrassada coenta…"
>
> Inici de la ximbombada a la Placeta de les Verdures el dissabte de Sant Antoni de l'any 2010. Font: arxiu personal. Alguns fragments addicionals disponibles aquí.

De sobte aparegué una altra veu, la del seu germà **Jaume "Blanco"**, qui amb la seva elegància repetí aquests dos mateixos mots . El tercer cantador seria mestre **Venanci "Llaneta"**, que amb la seva tonada tan característica -que amb el temps he fet meva- i amb aquella veu sense rival s'afegia a la cadena de repetició. Encara s'hi afegiria una baula més. Era en **Jaume Oliver**, que ja hem esmenant, qui, amb en Tomeu Polit, na Maria Polida i qualque jove més eren la representació de l'**Escola de Cant amb Ximbomba** d'aleshores. Amb el mateix ordre amb què havien arrancat anaren repetint la segona part de la glosa:

> "…i la me sent per dins es ventre
>
> com un cavall desbocat."

Aquell any no en vaig cantar ni una, de cançó, però **la llavor que congriaria la meva passió pel glosat ja estava sembrada**. A partir d'aquell moment vaig començar a aprendre, a poc a poc i pel meu compte, de tocar la ximbomba i de cantar gloses. Amb mun pare férem una ximbomba, amb un caduf de sínia i una pell de boc; la ximbomba que encara avui passeig i tenc per meva. Degué esser aquell mateix any que vaig començar a escriure el meu cançoner popular personal, que es troba en

expansió contínua de llavors ençà i que avui inclou prop de 2.500 gloses.

Una altra vetlada per recordar fou la del dissabte de Sant Antoni de l'any 2012, ara fa 12 anys. Si no vaig errat, fou la darrera en què férem el fogueró de Sarau Alcudienc a la Placeta de les Verdures. En aquesta rotlada **no hi havia micros**, així que tothom hi era benvingut. En el vídeo que segueix hi som jo, jovenet de 14 anys i de veu poc entrenada, però amb prou coratge per participar de la glosada encapçalada per na **Maria "Carbonera"**, en **Joan "d'Algerràs"** i un altre dels cantadors que més m'han marcat, **Biel "Ferrerico"**. Qui coneix en Biel sap que fa anar la veu allà on vol, que no ha de mester megafonia i que, a part de no acabar mai la veu, tampoc no acaba mai el repertori de gloses, codolades o dècimes desbaratades. Les ximbombes també acompanyen les veus de na **Dora Riutort,** en Jaume Oliver i en Guillem Francesc Ramis.

> Ximbombada a la Placeta de les Verdures el dissabte de Sant Antoni de l'any 2012. Font: arxiu personal; enregistrament de Dora Riutort/Toni Bibiloni.

La revetla de Sant Antoni a Alcúdia, de cada pic més freda

La imatge de Sant Antoni d'Alcúdia, que presideix les beneïdes. Arxiu Sarau Alcudienc-Bibiloni.

Els darrers anys constaten el continu **declivi** de la festa de Sant Antoni a Alcúdia. Si bé la sortida de Sant Antoni i els Dimonis aplega de cada vegada una gernació major, **de cada vegada són manco els foguerons** als carrers d'Alcúdia, i els que es fan s'escampen dins el calendari de tal manera que fa mal de relacionar-los amb Sant Antoni. El dissabte de Sant Antoni als carrers d'Alcúdia no hi ha, ni prop fer-hi, una **bauxa general** com hi havia algunes dècades enrere, com exposen els germans

“Blanco” en el seu testimoni que reproduïm uns paràgrafs més avall.

Per bé que és cert que la **vida moderna** posa en entredit la supervivència de bona part del nostre **tradicionari** -sovint les tradicions van lligades al calendari pagès, i de cada vegada vivim més **deslligats de la terra**-, també és cert que altres pobles han sabut **capitalitzar** i **resignificar** la cultura tradicional, revitalitzant-la més que mai.

En aquest context, **Sa Pobla** ha estat el meu refugi de la glosa santantoniera. Sempre hi he estat més que ben acollit, tant pels cantadors veterans que admir (**Antònia “Mussola”**, **Toni “Ballador”**, **Biel “Collut”**) com pels companys de rotlada a recer del caliu (Magdalena Batle, Maria Magdalena Amengual, Catalina Munar, Tomeu Payeras, Toni Alomar, i un llarg etcètera). Tot i que allà també hi ha una pugna constant per mantenir l’**essència** de la festa, el cert és que la festa de la ximbomba hi **és encara ben viva**, i en més d’una ocasió he tancat la vetlada **a trenc d’alba** i amb la veu esgotada de cantar tota la nit. Hi ha una gran **xarxa** de poblers -joves i grans- que estimen la festa i el cant, posen veu a les **rotlades** i s’organitzen per mantenir viva la tradició. Aquesta xarxa és **transversal**, i en l’organització hi prenen part organitzacions amb punts de vista i maneres de fer ben diferents, però amb objectius comuns, com poden esser, per exemple, l’**Obreria de Sant Antoni** o el col·lectiu de joves **Sa Negreta**. Aquesta transversalitat és l’element clau que reforça i **dona solera** a la festa: és *de tots*, i consegüentment tothom l’**estima** com a seva. No puc amagar l’enveja.

> Una rotlada de ximbombers i cantadors a la Plaça Major de Sa Pobla el dissabte de Sant Antoni de 2019. Diferents tonades, gloses de cançoner o improvisades, cantadors joves i vells, les rialles dels assistents o les veus regulloses de tant de cantar i amb qualque gall formen part de la festa. Font: arxiu personal; enregistrament de Magdalena Batle.

L’any passat volguérem **homenatjar** els cantadors alcudiencs que durant tants d’anys han mantengut viva la flama del cant, i **Sarau Alcudienc** organitzàrem -després d’una partida d’anys de no celebrar l’abans tradicional foguerό- un **foguerό-homenatge** que comptà amb el suport de l’**Ajuntament d’Alcúdia**. En aquest acte hi participaren els **cantadors *vells***, que foren guardonats, i els alumnes dels **tallers de cant amb ximbomba** que na Dora Riutort i jo mateix organitzàrem per aquell hivern, en un intent de donar continuïtat a l’Escola de Cant amb Ximbomba, que s’havia returada molt en els anys anteriors. A continuació podem veure alguns fragments d’aquest acte, on podem notar les diferents tonades dels cantadors:

Com deim, i a diferència de Sa Pobla, a Alcúdia ja fa mal dir que el cant amb ximbomba segueixi viu. És cert que encara queden cantadors, i que hi ha una bona partida de joves que saben cantar. Allò que manca, però, és aquest **sentiment de festa col·lectiva**, de comunitat, que abans tenia a Alcúdia la revetla de Sant Antoni i que, per circumstàncies vàries, s’ha anat diluint durant els darrers decennis.

Ara bé, el caliu de la cultura popular encara no s’ha apagat del tot a Alcúdia. Això fa que la veu d’un **cantador** encara tengui el poder de reunir i encisar vora un foc diverses generacions, com passà l’any passat escoltant una de les glosades que recità a recer del caliu l’estimat **Biel “Ferrerico”**:

> Biel Alenyà “Ferrerico” recita la glosada de *La morena i la gitana* a recer del caliu al fogueró de Sarau Alcudienc, el dia de Sant Sebastià de 2023.

O que, en el mateix context, mentre els músics de Sarau Alcudienc sonaven el *Sona Moro*, els joves agafassin d’espontània voluntat les ximbombes que hi havia a un racó per acompanyar la sonada:

> Un fragment de la bullanguera a so de *Sona Moro*, dia 20 de gener de 2023. Un grup de joves s’uní a la música amb les ximbombes espontàniament.

Encara queda una mica de foc colgat, i caldria molta de voluntat conjunta per tal de fer reviure la flama de les nostres arrels, de la nostra identitat. No és gens fàcil. En definitiva, com en totes les vessants de la cultura popular tradicional, també en el cant amb ximbomba és important l’**escola**, però és tan o més important que hi hagi **situacions on sigui natural** glosar, on un pugui provar d’amollar una glosa enc que sia el primer pic, on un es pugui enamorar de la cançó com em passà a mi una matinada de fa 13 anys.

«Per a Nadal trèiem ses ximbombes. I cada vespre anàvem: un dia a una casa, un dia a s’altra, un dia a s’altra…»

Per tal de conèixer més **com era la festa un temps**, i per demostrar que som un poble cantador, a continuació compartesc una entrevista que vaig fer a dos dels cantadors que hem anomenat, els germans **Jaume i Catalina Cerdà**, de malnom “**Blanco**”. Pagesos, alcudiencs de potada i reconeguts cantadors amb ximbomba. Hi conversam a l’edat de 90 anys (Catalina) i 91 anys (Jaume).

Jaume “Blanco” i Catalina “Blanca”, en un acte de l’Escola de Cant amb Ximbomba de Sarau Alcudienc fa una quinzena d’anys. Arxiu Sarau Alcudienc-Bibiloni.

Jaume i Catalina, jo vos he conegut de nin cantant als foguerons. Però sé que vós, Jaume, també éreu bon ballador.

Catalina: Sí que ho era.

Jaume: Sí, **ballava** amb l’amo en Contrany.

Catalina, vós no ballàveu.

Catalina: No. Jo esteia llogada. Jo… me llogaren molt nina! (*riu*). Esteia llogada a Sa Pobla. I m’agradava a jo, es ballar! Hagués estada per aquí… n’hagués après, també.

Jaume “Blanco” de jove acompanyat d’Antònia Gual i Joana Garcia. Font: arxiu personal/Toni Bibiloni.

A ca vostra, ja ballaven?

Catalina: No, no hi havia ningú. Ni mun pare ni mumare, balladors de cap manera (*riu*). Ni de bot, ni no bot.

I el cantar, d’on vos ve?

Catalina: De mumare. Mun pare no el vaig sentir cantar mai. Tocar sa ximbomba, sí, **era molt *ximbombero***. Però cantava poc.

Li agradava la festa, idò.

Catalina: Sí, sí, sí, sí… I es meu germà, quan era més jove, també; sa ximbomba li agradava, però no cantava. Va començar a cantar ja de més gran. Ara: jo de petita ja cantava, ja m’agradava molt cantar, **era molt cantadora**. A ca nostra i tot, fent feina. No és que cantàs bé, però es cantar…

Francisca Aloy, la mare dels germans “Blanco”, en el dia del seu 102 aniversari. Emblanquinadora de professió i molt estimada a Alcúdia, era una reconeguda cantadora de tonades i cançons. Arxiu de la família Garcia-Cerdà.

No havíeu de mester ràdio.

Catalina: Sí, no, no, és que me donava… Fa un parell d'anys ja que no cant, emperò. Ara estàs an es pisos, i tot això, i sempre passes pena de molestar, o això… saps? Però es cantar, era mumare. **Mumare era molt cantadora** també, cantava molt bé amb sa ximbomba.

Jaume: I llavor **an es camp**, sempre m'ha agradat cantar. Perquè ara no, emperò, jo de jove, tot es temps, sempre, vaig estar llogat per missatge: a una banda, a s'altra… M'agradava, m'agrada ben bé.

Catalina: Jo esteia llogada a Sa Pobla amb uns pagesos, i he estat set anys a sa mateixa casa; quan es nin va créixer, jo a fer feina. I també segaven, llavonses encara segaven amb so fuçó. I ara pens: segant cap baix cul alt i cantant, hala! (*riuen*) Segant amb so fuçó, que encara en duc un tall marcat, i allà, cap baix cul alt, i **cantant**, i es sol, i suant, i de tot. I ara: "ai, quina calor, ai, quina calor!" (*riu*) Eren més forts, llavonses.

Eren d'una altra pasta.

Catalina: Sí, sí, sí… Sa feina, i tot, és molt diferent.

«Tot d'una que te veien ja treien cadires, si no n'hi havia defora.»

I quan cantàveu pels foguerons per Sant Antoni…?

Catalina: Sa gent li donava tota sa nit. Llavor, **fins a sa dematinada**.

Fogueró de l'església, any 1961. El rector, Don Toni, promogué en aquells anys la celebració d'aquests foguerons tan vistosos. Fotos Antigues d'Alcúdia – Mallorca.

A Alcúdia hi havia molts de foguerons.

Catalina: Sí, **en feien molts**. I sa gent, no és com ara. S'asseia a nes foguerons, tots es veïnats, fent un rotlo ben gros, i 'naves an aquest, 'naves an aquell, 'naves a s'altre… I hi havia molta de gent.

Jaume: Voltaves pes foguerons, cantaves un parell de cançons, llavor te n'anaves… "A l'església", per exemple, "n'hi ha un altre, hi anam?". I "a sa plaça, n'hi ha…?", "Au,

venga ‘nem!”.

Catalina: Quan arribaves: “**Ai!! Ara que venen es cantadors**!”. Jo esteia llogada, però sempre venia per Sant Antoni. Hi ‘via na Francisca de s’Hort d’en Fondo que a mitjan decapvespre ja anava a ca mumare a veure si jo havia de venir o si ja havia venguda. Perquè ella no cantava, però érem un *grupo*, saps, i mos ho passàvem bé. I anaves… no hi havia lo que hi ha ara, que casi no te pots acostar a nes foc! No te dic: tot d’una que te veien ja treien cadires, si no n’hi havia defora.

Eren molts de cantadors? La gent cantava molt?

Jaume: Sí, sí!

Catalina: Sí, així mateix n’hi havia… N’hi havia un parell que també ho eren, cantadors. L’amo des Bar Nou, l’amo en Tomeu, també ho era, molt cantador. I es “Llanes”. En Joan “d’Algerràs”, també ho era. Érem molts. I mos ajuntàvem, tot un bon *grupo*… i una cançó un, s’altre repetia, i s’altre, i tot això…

Jaume “Blanco”, Catalina “Blanca”, Joan “d’Algerràs” i Venenaci “Llaneta”. Arxiu Sarau Alcudienc-Bibiloni.

Això de repetir les cançons, això també ho heu fet sempre?

Catalina: Sí, sempre s’ha fet, sempre s’ha fet.

Jaume: Sí, sempre. Si hi ha un fogueró, i un canta una cançó, cantes es primer mot, sí, jo començ es teu, i tu l’acabes. I així, *antes* de començar tu acabes sa cançó.

Catalina: Hi ha cançons que no *else* repeteixen, perquè si no hi ha un altre cantador que vengui…

Sí, però és guapo, quan hi ha cantadors bons.

Jaume: Quan són un parell de cantadors… Sí, sí, sempre m’ha agradat això.

«Jo podia cantar tota sa nit i no cantava sa mateixa.»

Les ximbombes, les fèieu voltros?

Catalina: Mun pare, *else* mos feia ell. Jo la sabia fer, també. O la sé fer. Jo, a ca nostra n'hi ha quatre o cinc de ximbombes.

Jaume: Jo n'hi ha… En tenc, domés en tenc una, jo. Una me basta.

Catalina: N'hi ha una que no l'he tocada mai. En teníem una que la vaig fer antes de morir es meu homo, i va morir i ja no hi he tornada pus. I no l'he tocada mai. De tant en tant la mir, a veure si sa pell s'ha afluixada molt, si qualque net la vol tocar…

Catalina "Blanca" amb la seva ximbomba.

Jaume: “Ximbombeta que ets de bona…”

Tots dos: “…jo sempre t’alabaré
però m’has de dur primer
sa pasterada i sa dona”.

Catalina: A vegades n’hi ha bastantes que me recorda.

Com apreníeu les cançons? Escoltant?

Jaume: Sí, d’*oído*, d’*oído*.

Catalina: Sí, o de cap, o això, m’entens.

Les apuntàveu qualque vegada?

Catalina: No, no, no, no, res.

Jaume: Jo no n’he apuntades mai.

Catalina: Jo podia cantar tota sa nit i no cantava sa mateixa. Ara m’han fuites moltes, però també moltes me recorda.

Una estira l’altra. Una te diu un mot que te’n recorda una altra, no és ver?

Jaume: *Claro*.

Catalina: Si, sí, sí. I cantant, te ve. Jo de vegades me pos a pensar: mira quina cançó que sé. I llavonses… i aquesta… ai, i llavors…

Jaume: **Una estira s’altra**, sí.

Catalina: Sí. I quan t’agrada passes gust de sortir, i això.

A Alcúdia el problema és que ja no hi ha foguerons, i als que es fan t’hi posen música.

Catalina: De vegades ja posen sa música a lo primer, i ja retiren ses ximbombes. Varen fer una *despedida* an en Venancio, quan se va retirar, aquí enmig, davant ca nostra. Hi vaig anar, i érem quatre o cinc cantadors i vàrem cantar una bona estona. I també, ell ja li costava, emperò també… Sí, va ser molt guapo, també, tot això. Sa *despedida*…

El mestre cantador Venanci “Llaneta”, homenatjat al fogueró de Sarau Alcudienc l’any 2014. En la fotografia l’acompanyen Antònia Cànaves “Polida”, Antoni Bibiloni i Dora Riutort. Font: arxiu personal.

Abans també feien foguerons per Sant Sebastià.

Catalina: Sí, però en feien *menos*.

Jaume: *Menos*. A lo millor en feien qualcun, però en feien *menos.*

Catalina: Sa Pobla era que en feien. Ara, que en aquell temps, **Sa Pobla no era com ara**. Sa Pobla ha pres molta força.

I aquí l'ha perduda.

Catalina: Sí! Aquí l'ha perduda! Perquè a Sa Pobla, lo que feien foguerons era un munt de llenyeta allà, amb lo que tenien, i això… i no hi havia ximbombes. Covets! **No podies sortir de covets que tiraven**. Me recorda que a una al·lota n'hi va entrar un a dins una bota i li va explotar dins sa bota. Llavonses ho varen privar, de tirar-ne així, d'aquesta manera, emperò encara en tiraven. Però no hi havia qui sortís, tot eren covets enlaire, llavor. I an es foguerons no hi cantaven amb ximbomba. Torraven, xerraven, i això. I ara Sa Pobla ha agafat molta força en un parell d'anys.

Jaume: Quin temps era aquell!

Catalina: "Cavallet quan eres jove…"

Tots dos: "…que hi 'naves de pentinat…"

Jaume: "…i ara que vell has tornat
ja no dus pèl per sa cova".

«Començàvem per a Nadal: avui a ca aquell, llavor a ca aquell altre…»

Jaume, vós també escrivíeu.

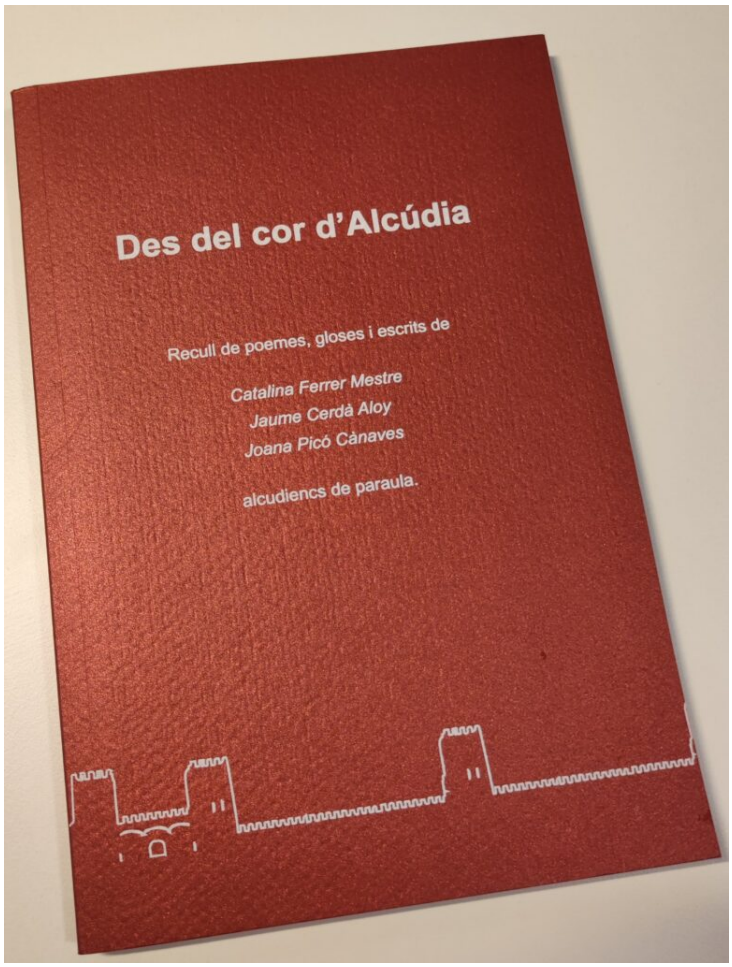

Portada del llibre “Des del cor d’Alcúdia”, editat per l’Ajuntament d’Alcúdia l’any 2018. Conté poemes, gloses i escrits de tres alcudiencs, un dels qual és Jaume “Blanco”.

Jaume: Sí.

Catalina: Ell sí, jo no. Jo no m’agradava llegir ni escriure (*riu*).

Jaume: Jo sí, jo… sempre m’ha agradat.

Catalina: Jo no m’agrada ni llegir ni escriure. No m’ha agradat mai. M’estimava més fer feina.

Heu fet cançons vostres, a qualque fogueró, o no?

Catalina: No, no, **totes són preses**, tot són de mumare. Perquè mumare era molt cantadora. Es veïnats, quan érem nins, quan venia Nadal… **Començàvem per a Nadal**: avui a ca aquell, llavor a ca aquell altre… I a lo millor érem quinze o vint, i tothom amb sa ximbomba, i cantàvem.

Jaume: Per a Nadal començava a arrancar amb sa ximbomba.

Catalina: Per a Nadal trèiem ses ximbombes. I cada vespre anàvem un dia a una casa, un dia a s'altra, un dia a s'altra, i tot… i cantàvem, i clar, jo, una cançó d'un, una de s'altre, quatre de mumare i tot això, les sabia totes.

També s'usava cantar pels Darrers Dies, aquí? Perquè per la banda d'Artà, pel Llevant, fan bones ximbombades, més per Carnaval i els Darrers Dies que no per Sant Antoni.

Jaume: No, aquí dins es poble era Sant Antoni i Sant Sebastià, es dos dies.

Aquests darrers anys he pres el costum d'anar a Sa Pobla el dissabte de Sant Antoni perquè almanco allà hi puc cantar, amb un aplec de cantadors que conec. I allà i tot ja és complicat, perquè a la plaça tots els bars posen la música ben forta i els cantadors queden arraconats.

Catalina: És que casi no *else* senten. Jo, aquí, fa no sé si és un any ni dos, ara ja no me recorda, però també *antes* d'encedre es fogueró ja hi 'via sa música, i la posen ben forta. I me varen dir: hi ha hagut gent, quatre cantadors que queden, que varen dir "*per lo menos* llevau un poc sa música que poguem tocar un poc sa ximbomba, que és sa ximbomba, no és sa música!".

Amb el cantar que es perd, també es perd la nostra tonada alcudienca. La gent que vol cantar no en saben, i fan la tonada de Sa Pobla.

Jaume “Blanco” en un fogueró l’any 2015.

Catalina: A Sa Pobla, sí, no la fan igual que a Alcúdia. M’agrada més sa d’Alcúdia. Diràs: perquè ets d’Alcúdia. No. M’agrada més. Sa ximbomba ja no la toquen igual. Perquè aquí es so de sa ximbomba va amb so cantador. I allà no hi va. És un altre daixò, un altre to, un altre cantar… Però allà, sa ximbomba sona i es cantador no va amb sa ximbomba, no, no… I aquí…

No hi ha dos cantadors que cantin igual, cadascú és diferent però canten amb sa mateixa tonada i s’avenen.

Catalina: Amb sa mateixa tonada i… sa mateixa cançó. Jo, es cantar amb sa ximbomba a Sa Pobla, m’embull. Perquè sa ximbomba no ve amb tu. I com que tu te vols adaptar a sa ximbomba, i tanmateix te fuig, no, no, no m’agrada.

Jaume, com fa aquella glosa vostra: “Jo som des poble d’Alcúdia…?”

Jaume:

“Jo som des poble d’Alcúdia,
on vaig néixer i vull morir,
a s’ombra de sa Talaia
i des Puig de Sant Martí”.

Jaume “Blanco” canta la glosa que hem transcrit, a un fogueró d’Alcúdia de l’any 2015.

Font: arxiu personal.

Alcúdia, gener de 2024.

Category

1. Cultura popular
2. Notícies antigues

Tags

1. cant amb ximbomba
2. cultura popular
3. cultura tradicional
4. escola de cant amb ximbomba
5. foguerons
6. gloses
7. Sant Antoni

Date Created
06/01/2024
Author
tonimateu